

15. Liberman C. S. The Jewishness of Israelis / C. S. Liberman, E. Katz. – New York : State University on New York, 1997. – 246 p.
16. Rabinovich I. Israel in the Middle East: Documents and Readings on Society, Politics, and Foreign Relations Pre-1948 to the Present / I. Rabinovich, J. Reinhartz. – Boston : Brandeis University Press, 2008. – 629 p.
17. Salmon Y. Religion and Zionism: First Encounters / Y. Salmon. – Jerusalem : Magnes Press, 2002. – 399 p.
18. Silberstein L. J. The Post-Zionism Debates. Knowledge and Power in Israeli Culture / Laurens J. Silberstein. – New-York : Routledge, 1999. – 277 p.
19. Status Quo / [ed. by S. H. Rolef]. – New York : Macmillan, 1987. – 303 p.
20. The Israel Democracy Institute. Israeli Elections and Parties. Elections for the 9th Knesset. May 17, 1977 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://en.idi.org.il/tools-and-data/israeli-elections-and-parties/elections/1977>. – Title from the screen.
21. The Israel Democracy Institute. Israeli Elections and Parties. The Elections for the Constituent Assembly. January 25, 1949 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://en.idi.org.il/tools-and-data/israeli-elections-and-parties/elections/1949>. – Title from the screen.
22. The Knesset site. Proclamation of Independence. The Declaration of the Establishment of the State of Israel [Electronic resource]. – Mode of access: https://www.knesset.gov.il/docs/eng/megilat_eng.htm. – Title from the screen.
23. The Knesset site. Proclamation of Independence. The Law of Return 5710 (1950) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/return.htm>. – Title from the screen.
24. Waltz K. N. Man, the State and War: A Theoretical Analysis / Kenneth Neal Waltz. – New York : Columbia University Press, 1959. – 263 p.

O. Remarovych

THE ROLE OF JUDAISM IN SOCIAL AND POLITICAL LIFE OF THE STATE OF ISRAEL IN 1948–1977

The article deals with the relationship between Jewish religion and the state during the leftist governments in Israel both in the broader context of the theological meaning of Israel and in the narrower context of the Israeli democracy.

Keywords: The State of Israel, Judaism, religion, social and political life.

Матеріал надійшов 13.03.2015

УДК 949.71:316.346.2-055.2“1990/1995”

Бурцева М. В.

ГЕНДЕРНІ РОЛІ ЖІНОК ПІД ЧАС ЮГОСЛАВСЬКИХ ВІЙН 1991–1995 рр. (на прикладі хорватських медіа)

У статті досліджено основні гендерні ролі жінок та образи жіноцтва в хорватському медіа-просторі під час Югославських війн 1991–1995 рр. Запропоновано класифікацію жіночих образів, яка підтверджує різноманітність гендерних ролей під час воєнних дій.

Ключові слова: жінка, гендерні ролі, Югославські війни, медіа-простір.

У 1990-х роках Балкани були епіцентром політичної та воєнної напруги в Європі. Війни за незалежність Словенії, Хорватії, Боснії і Герцеговини, воєнні дії, які велися між колишніми

республіками Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія, відзначалися особливою жорстокістю: геноцидом, масовими зґвалтуваннями та іншими злочинами проти цивільного

населення. Значне місце в реаліях тих подій посідають злочини, скоєні проти жінок.

Здебільшого жінки під час Югославських війн постають у віктимному світлі. Тема насильства над жінками є частиною сучасних воєнних студій та дискурсу війни загалом. Проте інші гендерні ролі жінок досліджують суттєво рідше.

Мотиви війни та миру в історії містять у собі багато того, що стосується гендеру, міжгендерних відносин та гендерних стереотипів. Завданням статті є розкриття можливих гендерних особливостей під час воєнних конфліктів на прикладі Балкан (а саме Республіки Хорватія) у першій половині 1990-х років. У статті класифіковано основні жіночі образи, які функціонували в Хорватії під час війн на території колишньої Югославії. Було досліджено, які риси мали різні образи жінок, якими гендерними стереотипами вони були (або, навпаки, не були) наділені, у яких випадках вони зображувалися віктимними, у яких – агресивними; коли вони мали фемінні риси, а коли були наділені й маскулініними ознаками.

Ми класифікуємо основні ролі жіноцтва під час Югославських війн таким чином: *жертва; матір; учасниця бойових дій; представниця розважальної сфери, шоу-бізнесу* тощо; а також окрему групу складають образи *небалканських жінок* (утім, дві останні групи у статті не аналізуємо, оскільки нас цікавлять тільки ролі жінок, так чи інакше залучених до війни).

Варто зауважити, що праць стосовно гендеру, гендерних стереотипів та ролей у країнах-учасниках Югославських війн 1991–1995 рр. небагато, персональних монографій, присвячених цій тематиці, одиниці. Завдяки дослідникам/цям, які займаються обраною нами тематикою, можна окреслити певну структуру жіночих образів та гендерних ролей.

Серед наявних досліджень неможливо оминати працю співробітниці університету Сараєво та Болонського університету Барбари Кьяренца «Гендер у війні» [6], у якій авторка розглядає питання гендеру в комуністичній та соціалістичній ідеології, зокрема в СФРЮ, роль гендеру та міжгендерні взаємовідносини напередодні розпаду та під час війн, а також досліджує гендер у постконфліктному суспільстві (на прикладі післявоєнного суспільства Сребрениці – одного з тих регіонів, які найбільше постраждали під час війн, де відбувалися масові злочини проти цивільного населення, зокрема й геноцид бошняків).

Передовсім, авторка зауважує, що в часи соціалістичної, точніше тітовської Югославії, із 1945 по 1980 р. відбувалась номінальна емансипація жінок у суспільстві. І якщо жінка належала до

робітничого класу, то всі її права мали бути рівними з чоловіками того ж класу. Проте насправді жінки мали менші заробітні плати, ніж чоловіки [6, с. 22–23]. Із 1970-х років у Югославії, завдяки більшій відкритості до Заходу, почали розвиватись консюмеризм, лібералізація стосунків, сексуальна лібералізація та емансипація. Проте ці процеси стосувалися виключно урбанізованого суспільства. Окрім того, в містах, на відміну від сіл, основою родини стали нуклеарні сім'ї. Проте залишалась певна загальна патріархальна схема в югославському суспільстві: на місці «батька» була партія – Союз комуністів Югославії. Стосовно основного питання – гендерних образів у воєнний період – Барбара Кьяренца зазначає, що гендерна поведінка жінок була більш гнучкою, ніж у неконфліктний період [6, с. 25–27].

Авторка виокремлює три основні гендерні ролі боснійських жінок під час Югославських війн [6, с. 39–44]. Перша – жінки, які стали жертвами насильства. Безперечно, це найбільш віктимна частина населення: масові звалтування, фізичне використання та примусова комерція тіла передовсім стосувалися саме них. Усе це викликало травматичні психічні й психологічні наслідки. Друга – жінки, які взяли участь у конфлікті. Їхня кількість є незначною в пропорції з чоловіками-воєниками. Дослідниця стверджує, що жінки, які вступали до війська, все одно були далекими від епіцентрів воєнних подій. Здебільшого їх відправляли виконувати адміністративну роботу, надавати медичну допомогу пораненим та інші функції, що раніше виконували чоловіки, які в той час воювали. І третя – жінки, які змінювали місця осілості, покидали свої господарства та опинялися в притулках. Це були жінки, які зазнали втрат як матеріальних, так і психологічних. Таким людям доводилось наново соціалізуватись на нових місцях.

Адла Ісанович, доцент Академії образотворчих мистецтв при Університеті Сараєво, у статті «Медіа-дискурс як чоловіча царина: гендерна репрезентація в щоденних газетах Боснії і Герцеговини, Хорватії та Сербії» пропонує розглядати медіа-простір як «соціальну технологію гендеру» [13]; авторка досліджує образи, гендерні стереотипи стосовно жінок Хорватії, Боснії і Герцеговини та Сербії, старі та нові гендерні образи в щоденній пресі, а також порушує питання способу (чи радше стилю) жіночого життя в його різноманітності, представлені в газетах. Дослідження Адли Ісанович побудоване на аналізі різних рубрик дев'яти популярних щоденних газет Хорватії («*Jutarnji list*», «*Večernji list*», «*Slobodna Dalmacija*»), Боснії і Герцеговини

(«*Dnevni avaz*», «*Oslobođenje*», «*Glas Srpske*») та Сербії («*Politika*», «*Večernje novosti*», «*Blic*»). Авторка вираховувала, що чоловіки згадувались у пресі майже у п'ять разів більше, аніж жінки. Жінки були присутніми найчастіше в розважальних рубриках газет (у 34 % статей), потім – у культурних, мистецьких рубриках (18,9 %), у кримінальній рубриці (рубриці нещасних випадків) (12,8 %), і найменше згадувались в економічних та бізнесових рубриках (6,3 %) [13, с. 58–61]. Адла Ісанович наголошує на маргіналізації жінок у тогочасному суспільстві й, відповідно, на меншій представленості їх у медіа.

Даніела Майсторович та Владимир Тур'ячанин (обидва – співробітники філософського факультету Університету Баня Луки, Боснія і Герцеговина) у статті «Репрезентація жінок у щоденних газетах Боснії і Герцеговини: гендерний та етнічний розподіл у суспільстві» [15] розглядають гендерні стереотипи та маргіналізацію жінок в етнічно розділеному суспільстві Боснії і Герцеговини під час конфліктів у регіоні 1990-х років. Автори проаналізували дві провідні щоденні газети, які представляли протилежні позиції двох етнічних груп: «*Dnevni Avaz*» – інтереси боснійського населення, тоді як «*Glas Srpske*» – інтереси сербського населення в Боснії і Герцеговині – Республіки Сербської.

Так, у газеті «*Dnevni Avaz*» здебільшого (про це свідчив і аналіз Адли Ісанович) згадувались жінки як матері, жертви насильства або ж представниці розважальної сфери – шоу- та модельного бізнесу [15, с. 82–92]. До того ж треба пам'ятати, що бошняки сповідують іслам, і, відповідно, патріархальне суспільство підкріплене також і релігійним фактором. Боснійські чоловіки в цьому виданні постають головними діячами народу, вони наділені героїчними рисами, вони беруть участь у війні, тоді як жінка зазвичай символізує «страждання народу» [15, с. 93].

При цьому існувала суттєва різниця між зображенням у виданні «своїх» та «інших» жінок. Жінка-боснійка, як зазначалося вище, поставала як матір/дружина/літня жінка/представниця шоу-бізнесу тощо. «Свої» жінки позиціонувались для читачів як жертви і були наділені виключно віктимними характеристиками, тоді як іноземні жінки мали зовсім інші образи. Так, «інші жінки» (не представниці країн, із якими БіГ вела війну на той момент) були освіченими, успішними та не мали жодних ознак жертви; вони були лідерами свого життя: політиками, суддями, економістками тощо [15, с. 96–97].

Що стосується газети «*Glas Srpske*», то в ній також зображення сербських жінок здебільшого

було віктимним, оскільки владі через медіа було вигідно показувати жінок нещасними, такими, що постраждали від воєнних подій, втратили своїх чоловіків чи дітей. Але головним чином важливо було підкреслити єдність, силу й солідарність жінок, попри всі життєві перипетії [15, с. 99].

Слід відзначити також науковий доробок Дубравки Жарков «Тіло війни: медіа, етнічність та гендер під час розпаду Югославії» [48]. Авторка є професором гендерних студій, конфліктів та розвитку в Інституті соціальних наук у Гаазі, Нідерланди. Працю присвячено тілу та насильству проти чоловіків та жінок у медіа (газетах), а також питанню ворожості до інших людей, до інших етнічних груп під час Югославських війн.

Дубравка Жарков стверджує, що роль жінки у суспільстві була визначеною – сім'я та виховання дітей [48, с. 4]. Досліджуючи хорватську пресу, а саме щоденну газету «*Vjesnik*», авторка розкрила факт різного зображення «своїх» та «інших» жінок, наділених героїчними рисами, маскулініними ознаками, саме тим (другим) типом гендерної поведінки, про який у своїй праці зазначала Барбара Кьяренца. Так, коли в хорватській газеті велася мова про хорватських жінок, які воювали разом із чоловіками, вони були наділені виключно позитивними рисами: героїчним духом, створювався образ сильної жінки, яка заради любові до своєї Батьківщини прийняла рішення вступити до війська. Такі жінки були зображені щасливими, усміхненими, у військовій формі й готовими до військових звитяг [48, с. 197–198].

Згодом у тій самій газеті було висвітлено дуже подібну ситуацію, проте на боці ворога – Боснії і Герцеговини. Там також зображено жінку (боснійку) у військовій формі, котра готова воювати разом із чоловіками, яка так само через любов до своєї Батьківщини вступила до війська. І в цьому випадку маскулініність боснійської жінки мала вкрай критичну та негативну оцінку: «перед боєм мусульманські жінки перевдягались та робили себе вестернізованими. Вони одягали воєнну уніформу. То чому ж вони зараз ховають свої обличчя?» [48, с. 200]. Такі коментарі фактично відзеркаленої ситуації формували для читачів негативні образи ворога, а гендерну поведінку одного типу було подано протилежним чином.

Жінка як жертва. Образ жінки-жертви не є одноманітним, тому всередині нього виокремлюємо ще кілька типів представлення: жертва війни, згвалтована жінка та переселенка.

Про жінок як жертв війни найчастіше згадували в новинах про масові чистки під час завоювання ворогами нових територій (далі наведено

конкретні приклади). Це можна пояснити тим, що зображення вбивства слабких, беззахисних жінок, представників цивільного населення викликає в читача значно більшу агресію до «ворога», аніж усвідомлення війни як процесу, який відбувається виключно між представниками війська – «свого»–захисника та «чужого»–загарбника.

Тут варто зазначити про особливості фігурування «чужого» як ворога в хорватських ЗМІ. Образ «чужого»–серба був сталим і поширеним у весь воєнний період (1991–1995). Цей образ формував «ворога» й відповідне антагоністичне ставлення до нього, вказувалося на злочини Югославської народної армії (для спрощення називатимемо її сербською). Своєю чергою, образ «чужого»–бошняка не був стабільним у хорватському медіа-просторі. Образ бошняків як «чужих» функціонував тільки у 1992–1994 рр., коли між Хорватією та БіГ відбувався військовий конфлікт. Після ж підписання Вашингтонської угоди між Хорватією та БіГ образ бошняків змінився: пропонувалося інакше сприйняття бошняків, відтепер вони поставали союзниками проти головного «ворога» – Сербії та її політики. Таким чином, можна сказати, що в період із 1994 по 1995 рр. бошняки в хорватському медіа-просторі мали образ «“своїх” “інших”».

Відповідно до цього факту можна виокремити кілька типів образу жінки як жертви війни. Перший – це хорватські жінки, які постраждали від агресії сербського війська [5; 16; 41; 26] на території Хорватії у 1991–1995 рр. В іншому разі, у 1992–1994 рр. мають місце повідомлення про події, які відбувалися здебільшого на території Хорватської Республіки Герцег-Босна – самопроголошеного утворення – області БіГ, у якій більшість населення становили хорвати. Тоді жертвами поставали хорватки, що постраждали від агресії боснійського війська на цих землях [12; 49; 20]. І третій тип жінок-жертв був поширеним у мас-медіа у 1994–1995 рр., після укладення Вашингтонського мирного договору між Хорватією та БіГ. У ці роки жертвами сербської агресії були боснійські жінки [1; 40]. Сюди ж вважаємо доречним залучити образ хорватських жінок-монахинь, які страждали як від сербського [41; 30], так і боснійського війська [18].

Тема згвалтувань під час Югославських війн має широкий розголос і досі, тому інформація про випадки цього типу насильства висвітлювалась і в період війн. Проте здебільшого мовилось про ці злочини проти боснійських жінок [43; 50], хоча існує багато спогадів також і хорватських жінок, які постраждали від подібного безчинства, діють організації, які збирають матеріали

та спогади жінок щодо насильства на Балканах у 1990-х роках [47].

Зрештою, заключним образом жінки як жертви була репрезентація жіноцтва як переселенців з окупованих територій [4; 34; 9; 25; 27; 28]. У цьому разі варто зауважити, що представлення жінок було таким само частим, як і людей похилого віку та дітей. Існував також і образ жінок-переселенок, які поверталися до рідних міст [7; 33].

Жінка-матір. Образ жінки як матері й беремині дітей також був широко представлений. Матері влаштовували демонстрації за мир (відбувалися у Загребі та інших європейських столицях) [2; 3; 39]. Із самого початку конфліктів у Загребі 1991 р. було створено недержавну організацію матерів «Вежі любові – матері за мир» (Bedem ljubavi – Мајкі за мир), метою якої було припинення війни та уникнення смертей синів усіх сторін конфлікту [44; 24]. Були також і звернення матерів, сестер і дружин до міжнародної спільноти з проханнями про допомогу в припиненні війни [22; 23]. Були і згадки про новонароджених хорватів та їхніх матерів: від першого народженого в незалежній державі малюка [35] до породіллі, яка разом зі своїми немовлятами, не знайшовши сили й волі вижити в Дубровнику під обстрілами ворогів, змогла втекти з міста: «Ці двоє немовлят із Дубровника перші промені сонця побачили на поромі “Славія”, який вивіз їх із Дубровника, що перебуває під постійними нападами сербських і чорногорських терористів» [1]. Також тему матері й дитини можна знайти і в плакатах військового часу [31].

Жінка – учасниця військових дій. Жінки у війні Хорватії за незалежність брали активну участь; за даними хорватського Міністерства у справах сім'ї, ветеранів та міжпоколінневої солідарності (Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti), до війська долучилося 23 080 жінок [46]. Це загальна кількість жінок, які будь-яким чином допомагали хорватському війську (надавали медичну допомогу, готували їжу тощо).

Жінки-медсестри справді допомагали війську під час воєнних дій. Відомо, наприклад, що під час оборони Вуковара 179 жінок виконували функції медсестер [17]. Так само можна натрапити на згадки про медичну допомогу жінок у газетах [18] і плакатах [29]. Проте одна людська історія стала дуже відомою під час війн – історія жінки-лікаря, педіатра Весни Босанац (Vesna Bosanac), яка перебувала в полоні сербського війська після завоювання Вуковара (оскільки не покинула своїх пацієнтів), повернулася живою і стала символом героїзму [7; 8; 45].

Зрештою, розгляньмо найбільш незвичну гендерну роль жінки у війні – жінки-воїна. До лав хорватської армії вступило 14 194 жінки [46], які воювали нарівні з чоловіками на передових позиціях. При цьому варто пам'ятати, що обов'язковий призов стосувався лише чоловіків, а тому всі жінки-воїни були добровольцями. Ізабела Якарич Вонич у статті «Жінки у Війні Хорватії за незалежність» [46] наводить опитування восьми жінок, шлях яких на війні починався з боїв за Західну Славонію і тривав до переможної операції хорватського війська під назвою «Буря» (Operacija Oluja) 1995 р. Жінки йшли на війну, оскільки хтось нападав, входив до їхніх будинків, у їхній двір, убивав їхніх близьких, а їхні друзі, брати, батьки йшли на поле бою. Хтось долучався за покликом патріотичних почуттів (це більше стосувалося юних дівчат), задля захисту своїх родин (старші жінки, котрі вже мали дітей) [46]. Зі спогадів Віолети Грдич, яка до війни жила разом із матір'ю та дочкою: «Я була вихована в душі любові до всього хорватського, і коли я зрозуміла, що миру не буде, я вирішила приєднатися до захисту свого міста і своєї Батьківщини. Я попросила записати мене до Національної гвардії, щоби я могла захистити Хорватію, своє місто й сім'ю» [10].

Їхнє рішення воювати для їхніх родин було шоком [14].

В окрему групу жінок-воїнів можна виділити тих, хто долучився до хорватського війська під час оборони Вуковара [17]. Це можна пояснити тим, що Вуковар асоціюється з найбільшим воєнним протистоянням війни Хорватії за незалежність, а тому учасники оборони міста

перебувають в окремому пантеоні героїзму [14], зокрема й жінки (наприклад, Віолета Антолич (Vijoleta Antolić) [19], Віолета Грдич (Violeta Grdić) [37], Марія Катич (Marija Katić), Марія Маžар (Marija Mažar), Ірена Джуджар (Irena Đudar) [36], Ясна Едл-Шпиляр (Jasna Edl-Špiljar) та Івіца Арбанас (Ivica Arbanas) [14]). Кожна з жінок мала свою історію, свій шлях до армії та крізь війну. Тут варто розуміти, що тема війни, війська, спільного перебування чоловіків разом із жінками пов'язана зі стосунками між цими статтями. За спогадами деяких жінок, колеги-чоловіки сприймали їх як рівних, усі члени війська, незалежно від статі, були радше пов'язані майже родинними стосунками, аніж вирізнялися за гендерними ознаками [46]. Зі спогадів Ірени Джуджар: «Я не знаю, як це звучатиме, але я чудово провела воєнний час, маючи довіру між товаришами, гармонію, єдність та солідарність» [36]. Комусь військо принесло кохання [14], друзів [19].

У підсумку можна зробити висновки, що в Хорватії під час Югославських війн жінки поставали в різноманітних образах, не були одноманітними, вони мали багато різних представлень. Здебільшого жіноцтво мало фемінні риси, як-от: жінка-матір, дружина, сестра, жінка як жертва війни, звалтована, переселенка або ж медична сестра. Проте інколи жіноцтво мало маскулінні риси: в такому випадку вони були воїнами нарівні з чоловіками, а їхня гендерна роль була нестандартною. Вони воювали на передовій, захищаючи свою батьківщину, й не вирізнялися за гендерними ознаками серед соратників-чоловіків.

Список літератури

1. Artilerijska vatra na minister // Vječernji list. – 1991. – 15 studeni.
2. Bedem ljubavi u Europi // Vječernji list. – 1991. – 5 rujana.
3. Bedem ljubavi u Parizu // Vječernji list. – 1991. – 25 rujana.
4. Bjeg s Banije // Vječernji list. – 1991. – 20 srpanja.
5. Četnički masakr u Gornjim Kolibama // Vječernji list. – 1992. – 20 travanja.
6. Chiarenza B. Gender in War / B. Chiarenza. – Sarajevo : Centre for Interdisciplinari Postgraduate Studies Sarajevo, 2006. – 237 p.
7. Dr. Bosanac je živa // Vječernji list. – 1991. – 27 studenog.
8. Dr. Vesna Bosanac: Vratit ću se u Vukovar // Vječernji list. – 1991. – 31 prosinca.
9. Egzodus Hrvata srednje Bosne // Vječernji list. – 1993. – 27 lipanja.
10. Galović A. Eta – žensko srce Borova Naselja ili nikada se nije htjela predati [Електронний ресурс] / A. Galović // Vjera i djela : Portal katoličkih teologa. – 2015. – 22 siječnja. – Режим доступу: <http://www.vjeraidjela.com/eta-zensko-srce-borova-naselja-ili-nikada-se-nije-htjela-predati> (дата звернення: 02.03.2015). – Назва з екрана.
11. Hrvati pomogli kad je bilo najteže // Vječernji list. – 1994. – 13 ožujaka.
12. Hrvatska tragedija // Vječernji list. – 1993. – 5 srpanja.
13. Isanović A. Media Discourse as a Male Domain: Gender Representation in the Daily Newspapers of Bosnia and Herzegovina, Croatia and Serbia / A. Isanović // Stereotyping: Representation of Women in Print Media in South East Europe / ed. by N. Moranjak-Bamburać, T. Jusić, A. Isanović. – Sarajevo : Mediacentar, 2006. – P. 43–80.
14. Ivica Arbanas: Šećer u vrećici i repa spasili su nas od gladi [Електронний ресурс] / Braniteljski portal. – 2008. – 17 studeni. – Режим доступу: <http://arhiv.braniteljski-portal.hr/sadrzaj/vukovar/480> (дата звернення: 03.03.2015). – Назва з екрана.
15. Majstorović D. The Representation of Women in Bosnian-Herzegovian Dailies: Gender and Ethnic Separations in Society / D. Majstorović, V. Turjačanin // Stereotyping: Representation of Women in Print Media in South East Europe / ed. by N. Moranjak-Bamburać, T. Jusić, A. Isanović. – Sarajevo : Mediacentar, 2006. – P. 81–111.
16. Masakrirana tridesetorica Hrvata // Vječernji list. – 1991. – 14 prosinca.
17. Mikola D. Ratnice grada Vukovara su branile i pokapale najmilije [Електронний ресурс] / D. Mikola, R. Bilešić // 24sata. – 2008. – 17 studenog. – Режим доступу: <http://www.24sata.hr/>

- news/ratnice-grad-a-vukovara-su-branile-i-pokapale-najmilije-89309 (дата звернення: 02.03.2015). – Назва з екрана.
18. Muslimanski genocid nad Hrvatima // Vječernji list. – 1993. – 20 srpanja.
 19. Napustila nas je ratna heroina Vukovara – Vijoleta Antolić – Viki – Vukovarska braniteljica u postrobi HOS-a [Електронний ресурс] // Braniteljski portal. – 2014. – 20 srpanja. – Режим доступу: <http://www.braniteljski-portal.hr/index.php/Novosti/HRVATSKI-BRANITELJI/Napustila-nas-je-ratna-heroina-Vukovara-Vijoleta-Antolic-Viky-Vukovarska-braniteljica-u-postrobi-HOS-a> (дата звернення: 02.03.2015). – Назва з екрана.
 20. Novi masovni zločin nad Hrvatima // Vječernji list. – 1993. – 24 rujana.
 21. Osam velikih priznaje Hrvatsku u međunarodno priznatim granicama! // Vječernji list. – 1994. – 10 srpanja.
 22. Peticija Vukovarki lordu Carringtonu // Vječernji list. – 1992. – 6 veljača.
 23. Plakat br. 11. Please, stop the Yu army // Plakat br. 2 iz ciklusa HELP! STOP THE WAR IN CROATIA. – Fotodokumentacija Vječernjeg lista.
 24. Plakat br. 120. Bedem ljubavi // Pokret majki za mir / Autor: Hrvoje Šercar. – Zagreb, 1991 (offset. Veličina 584 x 418 mm).
 25. Plakat br. 21. Thousands of destroyed homes, / thousands of / hostages taken, / hundreds of thousands of homeless people / seeking refuse // Plakat br. 13 iz ciklusa HELP! STOP THE WAR IN CROATIA / Autori fotografije: J. Petrić, Z. Kalazić, D. Višnić.
 26. Plakat br. 23. Killing fields across Croatia // Plakat br. 15 iz ciklusa HELP! STOP THE WAR IN CROATIA / Autor fotografije: Z. Kalazić. – Fotodokumentacija Vječernjeg lista.
 27. Plakat br. 24. Croatia forced out of their homes / with an uncertain future in their own country // Plakat br. 16 iz ciklusa HELP! STOP THE WAR IN CROATIA / Autor fotografija: Renato Brandolica. – Fotodokumentacija Vječernjeg lista.
 28. Plakat br. 25. The despair of having to live their own / homes in their country // Plakat br. 17 iz ciklusa HELP! STOP THE WAR IN CROATIA / Autori fotografije: R. Brandolica, Z. Božičević.
 29. Plakat br. 26. Hospitals and patients a favourite target. / Patients shelter in hospital boiler rooms / and basements // Plakat br. 18 iz ciklusa HELP! STOP THE WAR IN CROATIA.
 30. Plakat br. 41. Katedralna Sv. Stošije u Zadru // Plakat iz ciklusa HELP CROATIA NOW / Autor fotografije: Josip Bistović.
 31. Plakat br. 56. Djeca žrtve rata // Plakat iz ciklusa DOCUMENTA CROATICA.
 32. Predsjednik Tuđman na proslavi 50. obljetnice pobjede // Vječernji list. – 1995. – 7 svibnja.
 33. Pregovori za miru reintegraciju // Vječernji list. – 1995. – 3 listopada.
 34. Preteško breme izbjeglica // Vječernji list. – 1993. – 11 ožujaka.
 35. Prvi “neovisni” Hrvat // Vječernji list. – 1991. – 10 listopada.
 36. Rašović R. Opet bih se borila, nedostaju mi zajedništvo i sloga iz ratnih dana [Електронний ресурс] / R. Rašović // Vječernji list. – 2014. – 19 studenog. – Режим доступу: <http://www.vecernji.hr/hrvatska/opet-bih-se-borila-nedostaju-mi-zajednistvo-i-sloga-iz-ratnih-dana-476041> (дата звернення: 03.03.2015). – Назва з екрана.
 37. Rašović V. Bila sam deset dana u proboju, ali rekla sam: predati im se živa neću [Електронний ресурс] / V. Rašović // Večernji list. – 2012. – 19 studenog. – Режим доступу: <http://www.vecernji.hr/hrvatska/bila-sam-deset-dana-u-proboju-ali-rekla-sam-predati-im-se-ziva-necu-476066> (дата звернення: 02.03.2015). – Назва з екрана.
 38. Sankcije Srbiji ostaju // Vječernji list. – 1994. – 7 siječanja.
 39. Spasite naše sinove // Vječernji list. – 1992. – 20 listopada.
 40. Srbi žele ugušiti Bihać // Vječernji list. – 1994. – 23 svibnja.
 41. Teror nad katolicima u Banjaluci // Vječernji list. – 1995. – 15 svibanja.
 42. Tužila Karadžića za genocid // Vječernji list. – 1993. – 27 lipanja.
 43. Tužne ratne balance // Vječernji list. – 1995. – 20 svibnja.
 44. Veljković S. Bedem ljubavi: Majke koje su rušile jugoslavensku armadu [Електронний ресурс] / S. Veljković // Večernji list. – 2006. – 10 listopada. – Режим доступу: <http://www.vecernji.hr/hrvatska/bedem-ljubavi-majke-koje-su-rusile-jugoslavensku-armadu-824459> (дата звернення: 01.03.2015). – Назва з екрана.
 45. Vesna Bosanac: liječnica, pedijatrica, bivša ravnateljica vukovarske bolnice [Електронний ресурс] // Večernji list. VL Biografije. – Режим доступу: <http://www.vecernji.hr/biografije/vesna-bosanac-577> (дата звернення: 02.03.2015). – Назва з екрана.
 46. Vonić I. J. Žene u Domovinskom ratu [Електронний ресурс] / I. J. Vonić. – Режим доступу: <http://www.hrvatski-vojnici.hr/hrvatski-vojnici/4142013/zene.asp> (дата звернення: 11.02.2015). – Назва з екрана.
 47. Women Memory. Gender Dimension [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.women-war-memory.org/index.php/en/> (дата звернення: 27.02.2015). – Назва з екрана.
 48. Žarkov D. The Body of War: Media, Ethnicity, and Gender in The Break-Up of Yugoslavia / D. Žarkov. – Durham and London : Duke University Press, 2007. – 286 p.
 49. Zatočeno 900 Hrvata // Vječernji list. – 1993. – 26 srpanja.
 50. Zločin protiv čovječanstva // Vječernji list. – 1995. – 20 travanja.

M. Burtseva

GENDER ROLES OF WOMEN DURING THE YUGOSLAV WARS 1991–1995 IN CROATIAN MASS MEDIA

The article illustrates the general women's gender roles and women's images in Croatian mass media during the Yugoslav Wars 1991–1995. Author proposes the classification of women images which affirm that women had the different gender roles during the war.

Keywords: woman, gender roles, Yugoslav Wars, mass media.

Матеріал надійшов 15.03.2015